

IQTIDOR - BOLALARDA INTELEKTUA IMKONIYATLAR VA QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA

Boltaboyeva Zebo Muxiddin qizi¹

¹NamDU, Maktabgacha ta'lim mutaxassisligi

2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5863419>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 05 - yanvar 2022

Ma'qullandi: 10 - yanvar 2022

Chop etildi: 15 - yanvar 2022

KALIT SO'ZLAR

*ta'lim, maktab, shaxs,
sog'lom turmush tarsi,
mustaqil, motivatsiya, inson
kapitali.*

ANNOTATSIYA

Maqolada iqtidorning bolalarda intellektual imkoniyatlar va qobiliyatlarni rivojlantiruvchi vosita sifatidagi ahamiyati tahlil qilingan.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. Maktabgacha ta'limning maqsadi – bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir.

Dunyoda ta'lim iqtisodiy taraqqiyotning bosh omili sifatida e'tirof etilib, asosiy e'tibor millatning eng muhim qadriyati hisoblangan yangicha fikrlovchi, yangi bilimlarni izlash va ularni egallashga bo'lgan motivatsiyasi kuchli rivojlangan, nostandart vaziyatlarda kreativ qaror qabul qila oluvchi inson kapitali – iqtidorli bolalarga qaratilmoqda. Shunga ko'ra, iqtidorli bolalar intellektual salohiyati va kelajakda yetuk mutaxassis bo'lib yetishishi

bilan mamlakat iqtisodiyotini, ilm-fanning xalqaro miqyosdagi raqobatbardoshligini ta'minlaydigan asosiy omil sifatida qarash, ularni qo'llab-quvvatlash, ilmiy va amaliy hamda innovatsion faoliyat olib borishlariga imkon yaratish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Jahonda rivojlangan mamlakatlarning ta'lim tizimida iqtidorli bolalarni aniqlash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish va yangiliklar yaratishga yo'naltirish, ularda mustaqil bilim olish, ma'lumot saralash, to'plash, qayta ishlash, amaliy tadqiqotlar, ilmiy izlanishlar olib borish, ularni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalarini rivojlantirishga mo'ljallangan o'quv dasturlarini yaratish kabi bir qator ustuvor yo'nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu borada, ta'lim tizimida ilm-fan va innovatsiyalar uchun keng imkoniyatlar yaratish, xorijiy

investitsiyalar va ilg'or texnologiyalarni keng jalb etish, xalqaro tadqiqotlar olib borishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ushbu vazifalardan kelib chiqqan holda, jumladan, mamlakatimizda iqtidorli yoshlarni aniqlash, ularni qo'llab-quvvatlash, MTTlarda iqtidorli bolalar bilan ishlash metodikasini takomillashtirish asnosida zamonaviy konsepsiya yaratish, tarbiyachining pedagogik va tarbiyalanuvchilarning faoliyatini faollashtirishga qaratilgan metodik ta'minotni takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Shu ma'noda MTTlarda bolalar bilan alohida shug'ullanish ularning iqtidori, qobiliyatini aniqlash va rivojlantirish masalalariga alohida ahamiyat berilmoqda.

Iqtidorli bolalar dunyoni idrok etishning kengligi bilan ajralib turadilar, atrofdagi bolalarning miyasi doimiy ravishda ishlaydi, ular juda rivojlangan nutqqa ega, ular juda rivojlangan nutqqa ega, ular katta so'z birikmalariga ega kompleks vazifalar bilan shug'ullanishdan baxtiyor, ular aralashuvlarga toqat qilmaydi va ular tayyor javobdir.

Bolalarning iqtidori va iste'dodini rivojlantirishda bolalar uchun maktabgacha ta'lim muassasalari muhim rol o'ynaydi. Ularda bolada maxsus qobiliyatlar rivojlana boshlaydi, maxsus iqtidor shakllanadi.

Maktabgacha ta'lim har bir bolaga ta'lim yo'nalishini, dasturlarning profilini, ularning rivojlanish vaqtini, uning individual moyilligini hisobga olgan holda turli xil faoliyat turlariga qo'shishni erkin tanlash imkoniyatini beradi. O'quv jarayonining shaxsiy-faoliyat xususiyati maktabgacha ta'limning asosiy vazifalaridan birini – iqtidorli va iqtidorli

bolalarni aniqlash, rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashni hal qilish imkonini beradi.

Ta'lim tizimida iqtidorli bolalar bilan ishlash muammosi, "iqtidor" va "iqtidorlilik" tushunchalarining mazmuni juda ko'plab respublikamiz olimlaridan tomonidan tahlil qilingan.

Iqtidor – bolaning amaliy faoliyatning tez va samarali amalga oshirilishini ta'minlaydigan sifat; iqtidor – bolalarning ichki imkoniyatlarini amaliy faoliyatda yuqori darajada namoyon bo'lishi; iqtidor – bolalarda bilim olish, ko'nikmalarni egallash, aqliy operatsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydigan individual imkoniyatlar; iqtidor – tabiat tomonidan in'om etilgan va bir umr sayqallanishni talab qiladigan meros.

Iqtidorli bola – bu yuqori ichki motivatsiya va imkoniyatlari bilan boshqalardan ajralib turadigan, muayyan darajada yutuqlarga erishgan, inson kapitali sifatida qadrga ega, qo'llab-quvvatlanadigan bola.

Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan iqtidorli bolalar bilan ishlash jarayonini tashkil etishning ijtimoiy-pedagogik, didaktik, huquqiy-me'yoriy, metodik shart-sharoitlari tahlil qilindi.

Bolalarda iqtidor elementlarining rivojlanganlik darajasiga muvofiq ta'lim mazmunini tanlash, bolalarni idrok qila olish, mustaqil ijodiy fikrlashga yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi ta'lim-tarbiya muhitini yaratish, bolalarda iqtidorning rivojlanganlik darajasi dinamikasini tadqiq etish, iqtidorli bolalarni inson kapitali darajasiga yo'naltirish asosida iqtidoli bolalar bilan ishlash jarayonini tashkil etishning metodik tizimi ishlab chiqildi

Iqtidorli bolalarning “normal” tengdoshlariga qaraganda, bilim olish, atrofdagi dunyoni o'rganish ehtimoli ko'proq. Iqtidorli bola o'zining izlanishlariga cheklovlarga toqat qilmaydi va bu mol-mulk barcha yosh bosqichlarida o'zining eng muhim xususiyatlariga ega bo'lishda davom etmoqda. Intellektual ustunlikning eng yaxshi usuli, intellektual ustunlikning haqiqiy kaliti dunyoda samimiy qiziqish uyg'otadi, bu har qanday imkoniyatni o'rganish uchun har qanday imkoniyatdan foydalanish istagida bo'ladi.

Iqtidor – bu inson psixikasining butun umr davomida tizimli rivojlanuvchi sifati bo'lib, insonning boshqa odamlarga nisbatan bir yoki bir necha sohada yuqori natijalarga erishish imkoniga ega ekanligi bilan belgilanadi. Psixologik lug'atda “iqtidor” tushunchasi quyidagicha ta'riflanadi:

1) iqtidor bu – faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydigan qobiliyatlarning o'ziga xos uyg'unlashuvidir;

2) iqtidor bu – insonning imkoniyatlari doirasi, faoliyatlari darajasi va o'ziga xosligini belgilaydigan umumiy qobiliyatlari;

3) iqtidor bu – aqliy potensial, ta'lim olish qobiliyati va bilish imkoniyatlarining bir butun individual xarakteristikasi;

4) iqtidor bu – tabiat tomonidan in'om etilgan qobiliyatlari, qobiliyatlari tabiiy asoslarining o'ziga xosligi va ularning namoyon bo'lishi darajalari;

5) iqtidor bu – iste'dodlilik, faoliyatda yuqori natijalarga erishish uchun ichki imkoniyat va sharoitlarning mavjudligi. Ushbu tavsiflardan kelib chiqqan holda, shuni ta'kidlash mumkinki, iqtidor asosida umumiy intellektual va

insonning bilish imkoniyatlarini belgilaydigan, tabiat tomonidan in'om etilgan qobiliyatlari, biror bir faoliyatda (masalan, ta'lim, ijodiy, kasbiy, ilmiy) muvaffaqiyatga erishishni ta'minlaydigan maxsus qobiliyatlari yotadi.

Iqtidorning erta namoyon bo'lishi ikki yoshdan olti yoshgacha kuzatiladi. Bunday bolalar ikki-uch yoshdan o'qishga intiladilar, uch-to'rt yoshda o'qishni va sanashni biladilar, besh-olti yoshda so'zlarni va uncha katta bo'lmagan jumalarni yoza oladilar. Maktabgacha yosh davrida iqtidorli bolalar boshqalardan intellektning rivojlanish darajasi bilan ajralib turadilar.

O'zlarining juda faolligi, ko'plab savol berishlari, qiziquvchanligi, kattalardan oladigan ma'lumotni oson eslab qolishi va qayta aytib bera olishi bilan birga, boy tasavvurga egadirlar. Iqtidorli bolalar ko'p hollarda turli hisob-kitoblarga qiziqadilar, she'r yoki ertaklar to'qiydilar, musiqa asboblarini chaladilar, shaxmat o'ynaydilar, rasm chizadilar, qo'shiq aytadilar va raqsga tushadilar.

Yetti yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan davrda bolalar ko'p hollarda kolleksiya yig'ishga (markalar, medallar, sevimli multfilm va kino qahramonlarining rasmlari va hok...), qog'oz, yog'och va boshqa materiallardan turli predmetlarning loyihalarini yasashga qiziqadilar.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, agar maktabgacha talim tashkilotlarida iqtidorli bolalar bilan ishlashning ijtimoiy-pedagogik asoslari ishlab chiqilsa va bu orqali bolalar shaxsini rivojlantirishga, ularda yurtsevarlik, millatparvarlik, yaratuvchilik fidoyilik kabi yuksak tuyg'ular kamol topishiga yo'naltirilsa, ta'lim-tarbiya uyg'unligiga tayanuvchi pedagogik

texnologiyalardan foydalanilsa,
samaradorlik kafolatlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. P.Yusupova. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi". Toshkent, "O'qituvchi", 1995
2. O.Xasanboeva va boshqalar. "Oilada barkamol avlod tarbiyasi". Toshkent, "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2010
3. S.Nishonova. "Komil inson tarbiyasi", Toshkent, Istiqlol, 1993
4. Sh.Alimova. Madaniy-ma'rifiy faoliyat asoslari. Toshkent, 2007
5. Maxmudova M. Xalq pedagogikasi va oila tarbiyasi. Samarqand. 2003
6. Mavlonova R.A., N. Vohidova., Raxmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent, Fan va texnologiya|| nashriyoti 2010
7. Yusupov E. Shaxs kamolotining ma'naviy asoslari. Toshkent, Universitet1998
8. Kodirov, N. (2020). Problems of the globalization of information culture in the current time. In *Știință, educație, cultură* (Vol. 4, pp. 272-274).
9. KODIROV, Nodirbek. Problems of the globalization of information culture in the current time. In: *Știință, educație, cultură* . Vol.4, 15 februarie 2020, Comrat. Comrat, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Comrat, 2020, pp. 272-274. ISBN 978-9975-83-094-2.
10. Kodirov N. M. TRANSFORMATION AND GLOBALIZATION OF INFORMATION MEDIA //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 12. – C. 83-93.
11. Kadirov N. M. SOCIAL AND PHYSICAL EXPERIENCE OF INFORMATION AND INFORMATION CULTURE //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 3. – C. 165-170.